

Geliş Tarihi / Received Date
20.08.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
11.01.2023

Pandemi Sürecinde Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Problem Davranışların Odak Grup Görüşmesi Yöntemiyle Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Problem Behaviors of Secondary Education Students During the Pandemic Process by Focus Group Interview Method

Ömer KARAMAN²
Emine NAZLI TUTAŞ³

Öz

Covid-19 salgın süreci insanların yaşamında birçok değişime ve belirsizliğe yol açmıştır. Bu değişimden ve belirsizliklerden etkilenen kurumlardan biri okullar olmuştur. Okulların belirli bir süre kapalı olması ve uzaktan eğitim süreci gibi durumlar çoğu öğrenci için uyum sağlamaya yönelik çabayı ortaya çıkarmıştır. Lise çağı yaşam dönemi olarak ergenlik yıllarına denk gelmektedir. Hem ergenlik döneminin özellikleri hem de pandemi süreci göz önünde bulundurularak bu çağdaki gençlerin farklı davranışlar sergileyebileceği düşünülebilir. Buna göre araştırmanın amacı pandemi sürecinin lise öğrencilerinin problem davranışları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda araştırmada Sivas il merkezinde pandemi öncesi ve pandemi sürecinde devlet liselerde görev yapan 12 psikolojik danışman/rehber öğretmen ile odak grup görüşmesi yapılarak pandemi sürecinin okullarda görülen sorun davranışlara etkisi değerlendirilmiştir. Katılımcılardan ulaşılan veriler içerik analizi yönteminden yararlanılarak bulgulara dönüştürülmüştür. İçerik analizi sonucu altı ana tema belirlenmiştir. Bu temalar uyumda zorluk, okul reddi, saldırganlık, kontrolsüz sosyal medya ve teknoloji kullanımı, psikolojik sağlamlığın azalması ve problem davranışlarla başa çıkmada önerilerdir. Son olarak bulgular tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Ergenlik Dönemi, Problem Davranışlar, Lise Öğrencileri.

Abstract

The Covid-19 pandemic process has led to many changes and uncertainties in people's lives. Schools have been one of the institutions affected by this change and uncertainty. Situations such as schools being closed for a certain

¹ Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 22/03/2022 tarihli, 2022-35 sayılı kararla etik kurul izni alınmıştır.

² Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, E-mail: okaraman44@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1363-7548

³ Sorumlu yazar: Uzman Psikolojik Danışman, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Sivas/TÜRKİYE, nzl52@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6481-4220

period and the distance education process have led to an effort to adapt for most students. High school age corresponds to adolescence as a life period. Considering both the characteristics of the adolescence period and the pandemic process, it can be thought that young people at this age may exhibit different behaviors. Accordingly, the research aims to evaluate the effect of the pandemic process on the problem behaviors of high school students. In this direction, focus group interviews were conducted with 12 psychological counselors/guidance teachers working in state high schools before and during the pandemic in the city center of Sivas and the effect of the pandemic process on problem behaviors seen in schools was evaluated. The data obtained from the participants were transformed into findings using the content analysis method. As a result of the content analysis, six main themes were determined. These themes are difficulties in adapting, school refusal, aggression, use of uncontrolled social media and technology, decrease in psychological resilience and suggestions for coping with problem behaviors. Finally, the findings were discussed and suggestions were presented.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Adolescence, Problem Behaviors, High School Students.

Giriş

Koronavirüs ilk kez 2019 yılında Çin’de görülmüştür. Hızla tüm dünyayı etkileyen koronavirüs enfeksiyonu (Covid-19), koronavirüslerin neden olduğu ilk pandemi olmuştur. Türkiye’de ilk vaka Mart, 2020’de tespit edilmiştir (Uğraş vd., 2020). Covid-19’un ortaya çıkması ve pandemi süreciyle beraber, insanların yaşamında birçok değişiklik olmuştur (Zhao, 2020). Dünyanın genelinde sokağa çıkma yasakları, izolasyon durumu ve sosyal mesafeye dikkat etme gibi önlemler alınmıştır (Taş, 2021). Salgınla birlikte gelen sosyal izolasyon insanların yaşam şeklini ve alışkanlıklarını etkileyici bir şekilde farklılaştırmıştır. Sosyal izolasyon kişiler arası ilişkileri azaltmış ve yalnızlık hissini artırmıştır (Holt-Lunstad, 2017). Diğer taraftan kısıtlamalar insanların günlük yaşamlarında ve ruhsal durumunda ani değişikliklere yol açmış, teknoloji ve sosyal medya kullanımını artırmıştır (Öztürk, 2021).

Sosyal izolasyon ile birlikte sokağa çıkmanın yasaklandığı dönemde; vaka ve ölen kişi sayılarının takip edilmesi, salgın süreciyle ilgili çeşitli programların olması, okulların ve diğer birçok kurumun çalışma zamanının ve şeklinin değişmesi, okulların yüz yüze eğitime ara vermesi, eğitimin online olması ve salgına yönelik belirsizlikler gibi çeşitli sebeplerden dolayı insanların stres seviyesi artmıştır. Bazı insanlar hastalığı yaşamış veya salgın hastalık sonucu yakınlarını kaybetmiştir. Bundan dolayı birçok insanın yalnızlık, umutsuzluk, korku ve endişe seviyesinde artış olmuştur (Naeem, Irfan, ve Javed, 2020). Bu süreç, tüm yaş gruplarını çeşitli şekillerde etkilemekle birlikte ergenleri hem ergenliğin getirdiği hem de pandeminin neden olduğu sıkıntılara aynı anda maruz bırakmıştır (Karabudak, 2021).

İnsanın doğumundan başlayarak hayatı boyunca en hızlı gelişim gösterdiği dönemlerden birisi lise yıllarına denk gelen ergenlik dönemidir. Bu dönem, bireyin birbirine zıt duyguları aynı anda yaşayabildiği ve bununla ilişkili olarak stres, anksiyete, çökkünlük gibi sorunlarla karşılaşma ve hatta intihara meyilli olma gibi riskleri barındıran ciddi anlamda kırılgan bir dönemdir (Yakut, 2020). Bir başka açıdan bireyde bedensel, ruhsal, sosyal ve duygusal değişimler bir arada yaşanmaktadır. Gelişimsel nitelikler göz önünde tutulduğunda ergenlerin pandeminin neden olduğu belirsizliklerden, sınırlamalardan ve yaşantılardan etkilenmemeleri mümkün olmamaktadır (Yektaş, 2020).

Okulların yüz yüze eğitime ara vermesi ve sosyal kısıtlamalar ergen bireyin hem gününü geçirdiği okuldan ve sosyal etkinliklerinden hem de kendini tecrübe ettiği ve destek aldığı yaşlılarından belli bir süre yoksun kalmasına yol açmıştır (Yakut, 2020). Bu durum ergenlerin yaşlılarıyla kişiler arası ilişkiler kurmayı öğrenmesi, ilişkilerini ilerletmesi ve kimlik geliştirmesi gereken gelişimsel sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Ergenlerde sosyal izolasyon sürecinin internet ve oyun bağımlılığını artırdığı, belirsizlikten kaynaklı endişelere yol açtığı, derslere ilgiyi azalttığı, mutsuzluk ve ölüm korkusunu tetiklediği belirlenmiştir (Savi-Çakır & Uzun, 2021). Bu nedenle pandemi sürecinde yüz yüze eğitime başlanması ile birlikte öğrencilerde farklı problem davranışların görülebileceği düşünülebilir. Sosyal izolasyonla birlikte artan teknoloji ve sosyal medya kullanımı okul içinde farklı sorunlarına yol açmış olabilir.

Okullar, eğitimin önemli bir parçasıdır. Okulların disiplin sorunlarıyla bilinmesi istenmeyen bir olaydır (Akpınar & Özdaş, 2013). Disiplin, bireylerin oluşturulan kurallara uygun hal ve hareketlerde bulunmaları ve yer aldıkları topluluğun genel fikir ve davranışlarına uygun hareket etmeleri için oluşturulan önlemlerin hepsi ve bir öğretim birimi şeklinde tanımlanabilir (Satoğlu, 2008). Okul ortamında disiplinle ilgili çalışmaların hedefi, bireylerin sergiledikleri davranış ile onlardan beklenen davranışları karşılaştırma alışkanlığı ve becerisi edinmelerini sağlamaktır (Taymaz, 1982). Disiplin sorunlarının azaltılmasında mevcut disiplin sorunlarının ne olduğunun bilinmesi önemlidir (Akar, 2006).

Sınıf ortamında sergilenen problem davranışlar, diğer öğrencilerinde öğrenmelerini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve eğitim-öğretimde aksamaya yol açmaktadır. Bireylerin okul ortamında problem olarak algılanan davranışları, sınıfta farklı öğrencileri ve sınıfın atmosferini olumsuz etkileyen, okulun ve öğretmenlerin beklentilerine ve kurallarına uygun olmayan ve sınıfta kargaşaya yol açan tarzda hareketlerdir (Tertemiz, 2000). Bu problem davranışları çeşitlere ayırmada dört ana ölçütten yararlanılabilir. Bu ölçütler davranışın sınıf ortamında öğrenmeye engel olması, öğrencinin kendisinin ya da diğer öğrencilerin güvenliği açısından tehlike oluşturması, okul malzemelerine ya da diğer öğrencilerin eşyalarına zarar vermesi ve son olarak öğrencinin sınıf arkadaşlarının sosyalleşmesine engel olması şeklinde nitelendirilmektedir (Korkmaz, 2003). Kullanılan yaklaşımın ne olduğundan bağımsız okullarda problem davranışların görülmesi doğaldır. Önemli olan problemlerin farkına varmak ve belirlenen problemlerle yılmadan ve umutsuzluğa kapılmadan doğru şekilde baş edebilmektir (Nazlı, 2015).

Yaşanan problemleri giderme aracı, problem davranışların neden sergilendiğinin bilinmesinde yatmaktadır (Tertemiz, 2000). Problem davranışlar eğitim sürecinin her basamağında ortaya çıkabilmektedir fakat özellikle bu davranışlarla bireyin ergenlik dönemine ve kendini kanıtlama çabası içine girdiği yıllara denk gelen lise kademesinde daha fazla karşılaşılmaktadır (Toytok & Yıldırım, 2018). Bazen problem davranış bireyin kişisel özelliklerinden dolayı ortaya çıktığı gibi bazen de kişiler arası ilişkiler ve çevresel şartlardan kaynaklanabilmektedir (Gagnon vd., 2017).

Pandemi süreci bireyin kişisel yaşamında, sosyal ilişkilerinde ve çevresel şartlarda çeşitli değişikliklere ve olumsuzluklara yol açmıştır. Bu nedenle problem davranışların yoğun görüldüğü lise öğrencilerinde pandemi süreci de bu davranışları etkileyebilir. Okullarda disiplin kurallarını bozucu bir olayı tespit

edildiğinde disiplin konusu ilk olarak psikolojik danışmanlara/rehber öğretmenlere bildirilmektedir. Bununla birlikte birçok problemin çözümü rehberlik servisinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Psikolojik danışman/rehber öğretmen problem davranışlar sergileyen öğrenci ile görüşme yapmaktadır. Bu görüşmeler sonucunda psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler öğrencinin kişilik ve sosyal durumuna ilişkin rapor hazırlamaktadır (Meb, 2019). Böylece psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler davranışın nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi elde etmektedirler.

Çalışmada amaç, lise öğrencilerinin problem davranışları üzerinde pandemi sürecinin etkilerinin psikolojik danışmanların/rehber öğretmenlerin deneyimleri ve mesleki yaşantılarına göre değerlendirilmesidir. Alan yazın incelenmesinde benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırma ile söz konusu eksiklik giderilebilecek ve pandemi sürecinde yaşanan disiplin problemlerinin değerlendirilmesi ile birlikte alana, ilgili çalışmalar (devamsızlık, akran ilişkileri, okul disiplin politikaları oluşturma vb.) kapsamında destek sağlanabilecektir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi yöntemi ile pandemi sürecinin okullarda görülen problem davranışlara etkisine dair psikolojik danışmanların/rehber öğretmenlerin görüşleri ortaya konulmuştur. Odak grup görüşmeleri araştırma konusunun ve sınırlarının belirlenmesi, katılımcıları belirleme ve görüşme sorularını oluşturma süreci, görüşme sürecini planlanma ve gerçekleştirme, görüşme verilerinin analizi ve raporlanması aşamalarını içermektedir (Çokluk vd., 2011; Karaman, 2021). Buna göre aşamalarda şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

1.Aşama: Araştırmanın konusu pandemi sürecinin öğrencilerin problem davranışları üzerindeki etkisi olarak belirlenmiştir.

2.Aşama: Odak grup görüşmesi için seçilen katılımcıların belirli ortak yönlerinin olması homojenliği sağlamada gereklidir (Gülcan, 2021). Buna göre çalışma Sivas il merkezinde çeşitli liselerde en az 3 yıldır görev yapan ve gönüllü psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler ile yürütülmüştür. Gibbs'e göre (1997), bir odak grup görüşmesi için 6-12 katılımcı olması gereklidir. Bu nedenle araştırma 12 psikolojik danışman/rehber öğretmen ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar arasında hiyerarjik bir ilişki yoktur (Kitzinger, 1995). Araştırmada iki ısındırma sorusuna ve dört temel soruya yer verilmiştir:

Isındırma Soruları:

1. Pandemi sürecinde yapılan hazırlıklar sonrası okulunuzun eğitsel ortamının uygunluğu hakkında bilgi verir misiniz?
2. Öğrencilerinizin pandemi sürecinde arkadaş ilişkileri ile ilgili gözlemleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

Temel Sorular

3. Sizce pandemi süreci öğrencilerin davranışlarında ne gibi farklılıklara yol açtı?
4. Pandemi sürecinde genellikle hangi problem davranışlarla karşılaştınız?

5. Pandemi öncesi ve pandemi süreci karşılaştırıldığında problem davranışlar açısından benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

6. Pandemi sürecinin öğrencilerin problem davranışları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada önerileriniz nelerdir?

3.Aşama: Odak grup görüşmesi, Sivas Bilim ve Sanat Eğitim Merkezi'nde (BİLSEM) gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın Moderatörlüğü araştırmacı tarafından yürütülmüştür ve ayrıca raportör görev almıştır. Çalışma 1 saat 45 dakika sürmüştür.

4.Aşama: Çalışmadan ulaşılan verilerin analizi ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Odak grup çalışması nitel verilerin elde edilmesinde kullanılan yollardan biridir. Odak grup görüşmesi, belirlenmiş bir konunun ele alınmasını esas alarak az sayıda katılımcı bulundurur (Çokluk vd., 2011). Katılımcıların araştırmanın hedeflerine dair en geniş ve en içerikli veriyi sunacak biçimde amaçlı olarak belirlenmesi ile birlikte katılımcıların benzer yaşantılarının ve benzer özelliklerinin olması önemlidir (Maynard-Trucker, 2000; Ritchie & Lewis, 2003; Gizir & Gizir, 2020). Buna göre Sivas il merkezindeki devlet liselerinde görev yapan okul psikolojik danışmanların/rehber öğretmenlerin iletişim bilgilerini içeren bir sosyal medya iletişim grubuna ulaşılmıştır. Buradan araştırmanın amacı ve katılım şartları konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu farklı devlet liselerinde görev yapan, gönüllü ve en az üç yıldır aynı lisede çalışan 12 psikolojik danışman/rehber öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcılar takma isimleri ile yer almıştır. Katılımcıların takma isimleri ve demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Meslekte Görev Yapılan Süre	Mezuniyet Türü	Görev Yapılan Lise Türü
Katılımcı1	Erkek	47	24	Lisans	Spor Lisesi
Katılımcı2	Kadın	27	4	Yüksek Lisans	İmam Hatip Lisesi
Katılımcı3	Kadın	37	16	Yüksek Lisans	İmam Hatip Lisesi
Katılımcı4	Kadın	27	4	Lisans	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Kız)
Katılımcı5	Erkek	30	7	Yüksek Lisans	Sosyal Bilimler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Katılımcı6	Erkek	27	4	Lisans	Anadolu Lisesi
Katılımcı7	Kadın	34	12	Lisans	Anadolu Lisesi
Katılımcı8	Kadın	41	19	Yüksek Lisans	Sosyal Bilimler Lisesi
Katılımcı9	Kadın	27	4	Lisans	Anadolu Lisesi
Katılımcı10	Erkek	46	22	Lisans	Anadolu Lisesi
Katılımcı11	Kadın	46	25	Lisans	Anadolu Lisesi
Katılımcı12	Kadın	27	4	Lisans	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Erkek)

Verilerin Toplanması ve Analizi

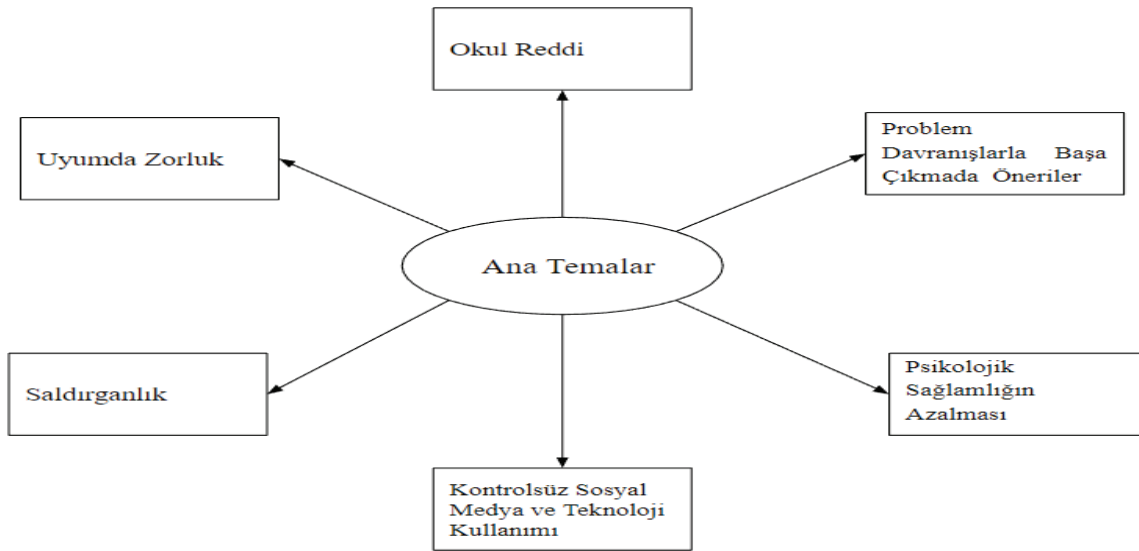
Bu çalışmada araştırmacının moderatörlüğünde 12 katılımcı ile Nisan, 2022'de odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilmesi amacıyla Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 22/03/2022 tarihli, 2022-35 sayılı kararla etik kurul izni alınmıştır. İzin süreci tamamlandıktan sonra katılımcılar, görüşmenin yapılacağı yer ve gün belirlenmiştir.

Görüşme başlamadan önce çalışmanın yürütüleceği yer uygun hale getirilmiş ve kullanılacak materyallerin kontrolü yapılmıştır. Görüşme odasının dışına çalışmanın bölünmemesi için uyarı yazısı yazılmıştır. Çalışma için kolsuz sandalyeler seçilmiş ve yuvarlak bir biçimde yerleştirilmiştir. Katılımcılar, gönüllü onam formu ve isimlerini belirtmeden kod adlarının yer aldığı kişisel bilgi formunu doldurmuşlardır. Çalışma başlamadan önce moderatör ve raportör kendilerini tanıtmıştır. Moderatör araştırmanın amacından, süreçten ve gizlilikten kısaca bahsetmiştir. Çalışmada katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Bununla birlikte kayıtların transkripti sürecinde kolaylık sağlanması için raportör tarafından yazılı notlar tutulmuştur.

Katılımcıların daha rahat hissetmesi için ilk olarak ısındırma sorularına yer verilmiştir. Ardından temel sorulara geçilmiştir. Süreçte tüm katılımcılar söz almıştır. Katılımcılara konuya yönelik eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı ile ilgili final sorusu sorulmuştur. Katılımcılara teşekkür edip, hediyeleri sunularak çalışma sonlandırılmıştır (Krueger, 1998: 15). Görüşme sonrasında tutulan notlar düzenlenmiş, ses kaydı yazıya aktarılmış ve transkript hazırlanmıştır. Toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır (Karaman, 2021).

Bulgular

Bu bölümde 12 psikolojik danışman/rehber öğretmen ile pandemi sürecinde lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar hakkında yapılan odak grup görüşmesinin içerik analizi sonucunda oluşan ana temalar Görsel 1’de sunulmuştur.

Görsel 1. Ana Temalar

Ana temalara dair kodlar ve katılımcılar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Ana Temalar ve Kodlar

Ana Temalar	Kod Sayısı	Katılımcı
Uyumda Zorluk	9	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K11
Okul Reddi	10	K1,K2, K3, K4,K6, K7, K8, K9, K11, K12
Saldırganlık	8	K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K11
Kontrolsüz Sosyal Medya ve Teknoloji Kullanımı	8	K1, K2, K4, K7, K8,K10, K11, K12
Psikolojik Sağlamlığın Azalması	11	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11
Problem Davranışlarla Başa Çıkma Önerileri	10	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K10, K11

K: Katılımcı

Şekil 1 ve Tablo 2’de görüldüğü üzere yapılan içerik analizi sonucu ana temalar “uyumda zorluk”, “okul reddi”, “saldırganlık”, “kontrolsüz sosyal medya ve teknoloji kullanımı”, “psikolojik sağlamlığın azalması” ve “problem davranışlarla başa çıkma önerileri” olarak nitelendirilmiştir. Aşağıda ana temalar, alt temalar ve katılımcıların görüşlerinden örneklere yer verilmiştir.

Uyumda Zorluk

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda ana temalardan biri “uyumda zorluk” olarak belirlenmiştir. Uyum sağlama bireyin özüyle ve içinde bulunduğu toplulukla olumlu ilişkiler kurabilmesi, bu ilişkileri devam ettirebilmesi ve çevresinde ortaya çıkan farklılıklara uygun davranabilmesi olarak ifade edilebilir (Özer, 2011). Bu tema altında oluşturulan alt temalar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Uyumda Zorluğa Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Katılımcılar
Sosyal Kurallara Uymama	7	K1, K7,K4, K6, K11,K2,K5
İletişim Kopukluğu	5	K1,K7, K11, K3, K2
Alt Sınıflarda Daha Çok Problem Görülmesi	6	K1,K4,K2, K6, K11, K5
Kıyafet Kurallarına Uymama	4	K7,K2,K11, K9

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu “uyumda zorluk” teması altında “sosyal kurallara uymama”, “iletişim kopukluğu”, “alt sınıflarda daha çok problem görülmesi” ve kıyafet kurallarına uymama” alt temaları belirlenmiştir. Davranış problemlerinin daha çok 9. ve 10. sınıf öğrencilerinde olduğu belirtilmiştir:

Örnek 1:

Katılımcı4, “9. Sınıflar toplu ortamlarda yaşamak, kurallara uymakta gerçekten sıkıntı yaşadılar. Ev ortamındaki rahatlığa o kadar alışmışlar ki okuldaki kurallarda zorlandılar. Dönemin başından beri davranış problemlerinin çoğu 9. ve 10. Sınıflarda yaşandı.”

Pandemi sürecinin ergenlik dönemine denk gelmesi ve öğrencilerin ortaokulun bitişini görmeden liseye gelmeleri sonucu okulda nasıl davranacaklarını bilemedikleri ifade edilmiştir (Katılımcı6). 11. ve 12. sınıf öğrencilerinde genel olarak bir problem görülmezken (Katılımcı2), 9. ve 10. sınıf

öğrencilerinin birbirleriyle iletişime geçmede ve arkadaşlık kurmada zorlandıklarından ve uyum sorunu yaşadıklarından bahsedilmiştir (Katılımcı11).

Örnek 2:

Katılımcı7, "Öğrenciler uzak kalarak birbirlerinden uzak kalmaya, yalnız kalmaya alışmışlar. Toplum içine girdiklerinde zorluk yaşadıklarını ben gördüm." diyerek gözlemlerini ifade etmiştir.

Pandemi sürecinde öğrencilerin okul kıyafetlerini giymek istemedikleri belirtilmiştir:

Örnek 3:

Katılımcı9, "Öğrenciler online eğitim sürecinde saat 8'de 9'da olan dersleri için yataktan kalkıp pijamalarla canlı derslere katılıyorlardı. Öğrenciler bol kıyafetlere çok alıştılar. Okulda kıyafet problemi her zaman vardı ama önceden küpe, takı daha çok görülürken şu an öğrencilerde pijama ya da aşırı bol rahat kıyafetler yani okulda asla giyilmemesi gereken rahat kıyafetler daha çok görülüyor." diyerek pandeminin kıyafet kurallarına uymamada bir farklılığa neden olduğundan bahsetmiştir.

Okul Reddi

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda ana temalardan biri "okul reddi" olarak belirlenmiştir. Okul reddi öğrencinin çeşitli problemler nedeniyle okula devam etmek istememesidir (King ve Bernstein, 2001). Bu tema altında yer alan alt temalar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Okul Reddine Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Katılımcılar
Devamsızlık	6	K1,K7,K4,K2,K3, K12
Okul Zaman Kaybıdır Algısı	4	K1,K7,K4, K8
Öğrenme Sürecine İlgisizlik	8	K1,K4,K2,K6, K8, K3, K12, K9
Dersin Düzenini Bozma	2	K11, K9
Örgün Eğitim Dışı Alternatiflere Yönelme	5	K7,K4, K8, K3, K1
Pratik Yoldan Para Kazanma Arzusu	4	K1,K7, K3, K12

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu "okul reddi" teması altında yer alan alt temalar "devamsızlık", "okul zaman kaybıdır algısı", "öğrenme sürecine ilgisizlik", "dersin düzenini bozma", "örgün eğitim dışı alternatif yönelme", "pratik yoldan para kazanma arzusu" şeklinde belirlenmiştir.

amaçlayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Ballard vd., 2004). Saldırganlık ana teması altında oluşturulan alt temalar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Saldırganlığa Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Katılımcılar
Otoriteye Karşı Gelme	7	K1,K7,K4, K3, K11, K2, K9
Aile ile Çatışma	3	K3, K11, K4
Fiziksel Saldırganlık	5	K7,K4,K2, K5, K9
Sözel Saldırganlık	3	K7,K4, K11

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu "saldırganlık" teması altında yer alan alt temalar "otoriteye karşı gelme", "aile ile çatışma", "fiziksel saldırganlık" ve "sözel saldırganlık" olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerde saldırgan davranışların arttığından bahsedilmiştir:

Örnek 9:

Katılımcı9 "Disiplin görüşmeleri sırasında gelen konular saldırganlık, dersin akışını bozma ya da kıyafet."

Örnek 10:

Katılımcı3, "Ben öğrencilerde şunu da gözlemliyorum, aile içinde artık anne-babalarında, öğrencilerinde birbirlerine tahammülleri kalmamış."

Öğrencilerin birbirlerinin güvenliklerini önemsemediği ve birbirlerine karşı olumsuz söylemlerde buldukları ifade edilmiştir.

Örnek 11:

Katılımcı4, "Sınıftaki dezenfektanı yere döküp ateşe vermek, yanında biber gazı getirmek, yanında bıçak getirmek... Bunlara anlam veremiyorum. Evet, önceki zamanı da biliyorum. Bu tarz davranışlar yoktu. Mesela önceden merdivenden birbirlerini itmezlerdi."

Örnek 12:

Katılımcı7, "Öğrenciler, sosyal medyada o kadar rahathğa alışmışlar ki birbirlerine bazı şeyleri o kadar rahat bir şekilde ifade etmişler ki. Günlük hayatlarına geldiklerinde aynı şekilde ağza alınmayacak kelimeler kullanarak ifade edebiliyorlar duygu düşüncelerini. Küfürlü konuşma, argo konuşma, bel altı konuşma o kadar normalleşmiş ki."

KontROLSÜZ Sosyal Medya ve Teknoloji Kullanımı

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda ana temalardan biri "kontROLSÜZ sosyal medya ve teknoloji kullanımı" olarak belirlenmiştir. Bu ana tema altında oluşturulan alt temalar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Kontrolsüz Sosyal Medya ve Teknoloji Kullanımı Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Katılımcılar
Kontrolsüz Sosyal Medya Kullanımı	7	K4, K2, K8, K7, K10, K11, K12
Kontrolsüz Teknoloji Kullanımı	6	K1, K4, K8, K2, K11, K12
Riskli Sanal Arkadaşlıklar Kurma	3	K4, K2, K8
Sanal Zorbalık	4	K7, K2, K12, K10
Sanal Ortamda Mahremiyete Önem Verilmemesi	3	K2, K11, K10

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu “kontrolsüz sosyal medya ve teknoloji kullanımı” ana teması altında yer alan alt temalar “kontrolsüz sosyal medya kullanımı”, “kontrolsüz teknoloji kullanımı”, “riskli sanal arkadaşlıklar kurma”, “sanal zorbalık”, “sanal ortamda mahremiyete önem verilmemesi” olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerde telefon kullanımının aşırı olduğunu ve öğrencilerin okul içinde kullanım yasaklarına uyulmadıkları ifade edilmiştir. Çevrimiçi oyun oynamada artış olduğu (Katılımcı12) belirtilmiştir.

Örnek 13:

Katılımcı12, “Bizim lisemizde teknoloji bağımlılığı çok arttı. Okulda koyduğumuz telefon kurallarına asla uyulmuyor. Yaptırdığımız telefon kutularına hiçbiri telefonunu koymuyor. Teneffüste bile 5-10 dakika telefonla oynamaya zaman harcıyorlar.”

Sanal arkadaş seçiminde öğrencilerin özensiz davrandığını ve gizliliğe dikkat edilmediği ifade edilmiştir.

Örnek 14:

Katılımcı2, “Benim gözlemim teknoloji bağımlılığının yanı sıra çocuklar, sosyal medya üzerinden tanımadıkları insanlarla çok fazla iletişim kurmaya başlamışlar. Mesela konuştuğun kişi nerede yaşıyor diye sorduğumda ‘Mersin, İstanbul, Şanlıurfa vs. ve böyle evden ayrılma derecesine gelen öğrenciler olduğunu gördüm, çok şaşırdım. Evet, eskiden de vardı ama bu kadar çok yoktu. Bu sene ciddi anlamda yayılmış ve mahremiyette ciddi anlamda aşılmış çocuklar açısından.”

Katılımcı10, öğrencilerin izledikleri videolardaki bilgileri kitaba tercih ettiklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin etkilendikleri kişilerin artık daha çok sanal ortamdaki kişiler olduğu belirtilmiştir (Katılımcı4). Öğrencilerin pandemi sürecinde sosyal medya üzerinden kavga ettiklerini ifade edilmiştir (Katılımcı10, Katılımcı12). Sosyal medya ve teknolojinin aşırı kullanımının farklı sorunlara neden olduğundan bahsedilmiştir. Katılımcı7, youtuberların sosyal medya üzerinden para kazanmasının öğrencilerde okulu gereksiz görmesine yol açtığını düşündüğünü belirtmiştir.

Örnek 15:

Katılımcı8, "Öğrenciler pandemi sürecinde teknolojiyle çok hasır neşir oldukları için, birkaç öğrencimde mesela ciddi anlamda takıntılar, başladı. Bedeniyle ilgili takıntılar, daha önce dediğimiz gibi youtuberleri görüyor vücudunu onunla kıyaslıyor. Yeme bozuklukları başladı."

Psikolojik Sağlamlığın Azalması

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda ana temalardan biri "psikolojik sağlamlığın azalması" olarak belirlenmiştir. Psikolojik sağlamlık psikolojik problemlerle, hastalıklarla, olumsuz deneyimlerle ve stresle başa çıkabilmeyi, iyi olmayı ve kendini iyileştirebilme gücünü içermektedir (Doğan, 2015). Psikolojik sağlamlığın azalması ana teması altında oluşturulan alt temalar Tablo 7’te sunulmuştur.

Tablo 7. Psikolojik Sağlamlığın Azalmasına Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Katılımcılar
Sosyal Kaygı	4	K1, K7, K8, K3
Yaşamı Anlamsız Bulma	3	K7, K5, K10
Tütün Bağımlılığı	2	K4, K11
Yeme Bozukluğu	2	K4, K8
Temizlik Takıntısı	2	K2, K6
Takıntılı Düşünce	1	K3
Donuk İfade	1	K9
Alınganlık	1	K4

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu "psikolojik sağlamlığın azalması" ana teması altında yer alan alt temalar "sosyal kaygı", "yaşamı anlamsız bulma", "tütün bağımlılığı", "yeme bozukluğu", "temizlik takıntısı", "takıntılı düşünce", "donuk ifade" "alınganlık" olarak belirlenmiştir.

Katılımcı8, öğrencilerinde sosyal kaygının müthiş derecede yayıldığını ifade etmiştir. Katılımcı11’de spor lisesinde çalıştığını normal zamanda okulundaki öğrencilerin öz güvenlerinin yüksek olduğunu fakat pandemi sürecinde genel olarak öğrencilerin birbirlerine yaklaşımda çok kaygılı olduklarını gözlemlendiğini belirtmiştir. Benzer bir durumu Katılımcı8 şu sözleriyle ifade etmiştir:

Örnek 16:

"Sosyal bilimler lisesinde, sosyal olması gereken çocukların bu kadar içe kapanması ve asosyal olmasında pandeminin çok ciddi etkisinin olduğunu düşünüyorum ben (Katılımcı8)."

Katılımcı14, öğrencilerde tütün bağımlılığı ve yemek problemlerini arttırdığından bahsetmiştir. Katılımcı2’de tütün kullanımı ile ilgili, Katılımcı8 ise yeme bozuklukları ile ilgili Katılımcı14 ile benzer gözlemleri ifade etmiştir. Katılımcı19, öğrencilerinde duygu ifadesi kalmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Örnek 17:

“Öğrencilerde mimik kalmamış, şaşırıyorlar düz bir ifade, mutlu oluyorlar düz bir ifade, maskeleri çıkıyorlar ama psikolojik maskeler kalıcı olmuş yüzlerinde. (Katılımcı9)”

Öğrencilerde psikolojik sağlamlığın eksildiğini belirtilmiştir. Öğrencilerin öncesine oranla küçük şeyleri daha büyük sorunlar olarak gördüklerini ifade edilmiştir (Katılımcı4). İntihar teşebbüslerinde ve vakalarında artış olduğu belirtilmiştir (Katılımcı5).

Örnek 18:

Katılımcı7, “Yaşamı çok fazla anlamsız buluyorlar, yorucu buluyorlar, gereksiz buluyorlar. Diyorum ki sen ek bir işte mi çalışıyorsun ya da evde iş mi yapıyorsun ‘hayır ama gereksiz bir hayat yaşıyorum ne gerek var yaşamaya’ diyor. Geçmişte yaşadığı bir travma var ve pandemi bunu tetikledi diye düşünüyorum.”

Öğrencilerde temizlik takıntılarının görüldüğü ifade edilmiştir (Katılımcı2, katılımcı6). Takıntılı düşüncelerin ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Örnek 19:

Katılımcı3, “İmam hatip lisesinde çalışıyorum. Bir öğrencim meslek dersi sırasında içinden sürekli Allah’a küfür ettiğini söylüyor. Öyle ki bu durum çocuk için meslek dersine katılmasını engelleyecek hale geliyor.”

Problem Davranışlarla Başa Çıkmada Öneriler

Gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda ana temalardan biri “problem davranışlarla başa çıkmada öneriler” olarak belirlenmiştir. Problem davranışlarla başa çıkmada öneriler ana teması altında oluşturulan alt temalar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Problem Davranışlarla Başa Çıkmada Önerilere Dair Alt Temalar

Alt Temalar	Kod Sayısı	Kod Sayısı
Veli	5	
Veli İle İşbirliğinin Artırılması	5	K7, K2, K6, K8, K5
Okul Yönetimi	8	
Disiplin Cezalarının İstikrarlı Şekilde Uygulanması	5	K1, K4, K11, K8, K5
Sportif ve Sosyal Faaliyetlere Yönlendirme	3	K4, K11, K10
Siber Suçlarla İlgili Kurumlardan Destek Alınması	1	K7
Telefon Getirmenin Yasaklanması	2	K2, K8
Mevzuat	4	
Rehber Öğretmen Sayısının Artırılması	1	K4
Ders Saatlerinin ve Günlerinin Azalması	1	K1
Ders Programlarının Değişmesi	1	K1
İş Başında Eğitime Ağırlık Verilmesi	1	K1
Tüm Sınıflarda Sınıf Rehberlik Saatinin Olması	1	K3
Sınıf Geçme Yönetmeliğinin Değişmesi	2	K1, K6
Lisenin Zorunlu Olmaması	1	K6
Rehberlik Çalışmaları	2	

Değer eğitime ağırlık verilmesi	1	K1
Ergenlik dönemine yönelik öğrenci ve veli çalışmaları	1	K6

K: Katılımcı

Yapılan içerik analizi sonucu "problem davranışlarla başa çıkmada öneriler" ana teması altında 4 alt tema belirlenmiştir. Tablo 8'de görüldüğü üzere bu alt temalar "veli", "okul yönetimi", "mevzuat" ve "rehberlik çalışmaları" olarak ifade edilmiştir.

Örnek 20:

Katılımcı10, "Aile çocuğuyla tartışmalara girmeyecek, sabırlı olacak bunlar bir şekilde geçecek. Okulda sosyal ortamları artırmak gerekiyor, arkadaşlarıyla iletişim kurabileceği ortamları arttıracaktır."

Örnek 21:

Katılımcı6 "Hem veli hem öğrenci ile ayrı ayrı çalışmalar yapılması lazım."

Örnek 22:

Katılımcı4, "Çocuklar sene başında yaptıkları şeylerin sorumluluğunu almama davranışında bulundular. Bir yaptırım olsun, devamında biz tabii çeşitli çalışmaları yapacağız çocukla ama spora yönlendirmişsinizdir mesela orada da sorun çıkarmıştır örneğin görüşmenizi yapmışsınızdır ilerleme kaydedemiyorsunuzdur, veliye ulaşamıyorsunuzdur. Bu çocukların yaptıkları olumsuz davranışlara birtakım yaptırım olursa daha iyi olacağını düşünüyorum. Bunlar sadece yaptırım uyguladığımız çocuklar için değil çevresi içinde örnek oluşturuyor."

Sportif ve sosyal faaliyetlerin birçok konuda öğrencileri olumlu etkilediği ifade edilmiştir. Katılımcı11, sosyal faaliyetlerin kendisi için sihirli bir değnek olduğunu belirtmiştir.

Problem davranışlarla başa çıkmada diğer öneriler siber suçlarla ilgili kurumlardan destek alınması (katılımcı17), rehber öğretmen sayısının artırılması (katılımcı14), telefon getirmenin yasaklanması (Katılımcı2, Katılımcı8), ders saatlerinin ve günlerinin azalması (katılımcı1), ders programlarının değişmesi (Katılımcı1), iş başında eğitime ağırlık verilmesi (Katılımcı1), değer eğitime ağırlık verilmesi (Katılımcı1), sınıf geçme yönetmeliğinin değişmesi (Katılımcı1, Katılımcı6), lisenin zorunlu olmaması (Katılımcı6) ve ergenlik dönemine yönelik öğrenci ve veli çalışmalarının yapılması (Katılımcı6) olarak sunulmuştur.

Tartışma

Bu çalışmada pandemi sürecinin lise öğrencilerinin problem davranışları üzerindeki etkisi psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılara göre pandemi sürecinin öncesinde görülen problem davranışlar pandemi sürecinde artmıştır. Pandemi sürecinde ortaya çıkan belirsizlikler ve yaşamdaki değişiklikler ergenlerde depresyon, kaygı ve yeme bozuklukları gibi problemlere neden olmuş ve pandemi öncesinde de var olan problemlerin düzeyinin artmasına yol açmıştır (Yektaş, 2020). Shigemura ve diğ. (2020) tarafından yapılan çalışmada pandemi sürecinde

yaşanan deneyimlerin uykusuzluk, öfke, maruz kalmayanlarda bile aşırı hastalık korkusu, alkol ve tütün kullanımının artması, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete bozuklukları, depresyon, somatizasyon ve algılanan sağlıkta azalma dahil olmak üzere geniş bir yelpazedeki halk ruh sağlığı sorunlarını içerecek şekilde gelişebileceği belirtilmiştir.

Çalışmanın sonucunda lise öğrencilerinde okula yansıyan psikolojik, sosyal, davranışsal ve bilişsel alanlarda farklı problem davranışlar görüldüğü ortaya çıkmıştır. Benzer olarak yapılan nitel bir çalışmada psikolojik danışmanlar tarafından pandemi sürecinin yüz yüze eğitim kısmında öğrencilerin sosyal etkileşimde zorlanacakları, okul kurallarına uyum sağlayamayacakları, kaygı düzeylerinin artacağı, zorba davranışlar sergileyecekleri ve okuldan uzaklaşacakları öngörülmüştür (Yaşar, 2021). Bu çalışmanın bulgularında bu öngörülerle benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre “uyumda zorluk” “okul reddi” “saldırganlık” “kontROLSÜZ sosyal medya ve teknoloji kullanımı” “psikolojik sağlamlığın azalması” ve “problem davranışlarla başa çıkmada öneriler” olmak üzere altı ana tema belirlenmiştir:

Öğrencilerin iletişimde sorun yaşadıkları, kıyafet kurallarına ve sosyal kurallara uymadıkları ve özellikle alt sınıfların daha çok olumsuz davranışlar sergilediklerine dair gözlemler uyumda zorluk temasını ortaya çıkarmıştır. Uyum bireyin bulunduğu ortama ve ortamdaki değişimlere uygun davranma süreci olarak ifade edilebilir. Oluşan bir değişim uyum sağlamaya yönelik gayreti de ortaya çıkarmaktadır. Ortaokulu bitirip liseye başlamak bu değişimlerden biridir (İkiz & Gül, 2017). Pandemi süreci de insanların yaşamında değişimlere neden olmuştur (Zhao, 2020). Ergenlik dönemi, liseye geçme ve pandeminin yol açtığı değişikliklerin ergenlerin pandemi öncesi sürece göre pandemide okula uyum sağlama konusunda daha fazla zorlanmalarına yol açtığı söylenebilir. Yapılan bir çalışmada pandemide öğrencilerin çevrelerinden ve okullarından uzak kalmalarının eğitim hayatlarında eksikliklere yol açmakla birlikte arkadaşlarıyla iletişimlerini ve sosyalleşmelerini de olumsuz yönde etkilediği ifade edilmiştir (Wössmann, 2020).

Pandemi sürecinde öğrencilerin okuldan uzaklaştıkları, örgün eğitim dışı alternatiflere yöneldikleri, devamsızlıklarının arttığı, öğrenmeye ilgilerinin azaldığı, kolay yoldan para kazanmak istedikleri yani okulu reddettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan bir çalışmada pandemi sürecinin okul terki oranını artıracığı ifade edilmiştir (Balci, 2020). Covid-19 pandemisi genel olarak eğitim sistemini şaşırtmıştır. Birçok öğrenci okullarından uzaklaşmış ve bazı ülkelerde okul terki oranlarında artış olmuştur (Reimers, 2021). Sınıf öğretmenleriyle yapılan bir çalışmada online eğitim sürecinde yaşanan aksaklıkların öğrencilerin derse yönelik ilgilerini ve katılma isteklerini azaldığı belirtilmiştir (Dinler & Dündar, 2021).

Pandemi sürecinde öğrencilerin fiziksel ve sözel saldırgan tepkileri olduğu, aileleri ile çatışmalar yaşadıkları, okulda idarecilere ve öğretmenlere karşı gelme davranışları sergiledikleri gözlemlenmiş ve bu gözlemler saldırganlık temasını ortaya çıkarmıştır. Saldırgan davranışlar bireyin engellenme duygusuna karşı gösterdiği tepkilerden biridir. Kişinin engellenme duygusu gücünün üstünde bir insandan veya durumdan kaynaklanıyorsa meydana gelen saldırganlık başka insanlara ya da nesnelere yönelebilmektedir (Cüceloğlu, 1994). Benzer olarak yapılan nitel bir çalışmada ebeveynler pandemi sürecinde çocuklarıyla aralarındaki çatışmanın arttığını ifade etmişlerdir (Savi-Çakır & Uzun, 2021).

Beklenmedik bir olumsuz olay yaşamak saldırgan tepkilere ve uyum sorunlarına yol açabilmektedir (The National Child Traumatic Stress, 2010). Pandemi sürecinde zorunlu izolasyon, yakınlarını kaybetme korkusu veya yakınların kaybı ve zamanının boşa geçtiği algısı gibi durumlar ergenlerin engellendiklerini ya da haksızlığa maruz kaldıklarını düşünmelerine yol açabilir. Bu durum ise saldırgan davranışlara neden olmuş olabilir.

Katılımcılara göre öğrencilerin etkilendikleri kişiler gerçek hayattan ziyade sanal dünyadadır. Sanal dünyanın öğrencilerin okul ortamında rahat davranışlarda bulunmasına, gizliliğe önem vermemelerine, olumsuz davranışlara özenmelerine ve sanal zorbalık yapmalarına yol açtığı gözlemlenmiştir. Buna göre "kontROLSÜZ sosyal medya ve teknoloji kullanımı" bir tema olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte sosyal medya ve teknoloji bağımlılığının kıyafet kurallarına uymama ve sosyal kaygı gibi bazı problem davranışlara neden olduğunu ifade edilmiştir. Ebeveynlerle yapılan nitel bir çalışmada pandemi sürecinde ergenlere iyi gelen şeyler arasında çevrimiçi bilgisayar oyunları oynamak, film izlemek, telefon üzerinden arkadaşlarla görüşmek yer almaktadır. Ebeveynler çevrimiçi oyun oynamalarının bu süreçte ergenlerin gerilimlerini azaldığını fakat teknolojiye bağımlılıklarının arttığını ifade etmişlerdir (Savi-Çakır & Uzun, 2021). İnternet kullanımının olumlu yanları olsa bile birçok bilişsel ve ruhsal problemlere neden olabilmektedir (Öztürk, 2021).

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada koronavirüs korkusunun internet bağımlılığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Babaarslan, 2021). Dünya üzerinde Mart 2020'de yapılan küresel bir anket, koronavirüsün dünya genelinde ev içi medya tüketimi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu ankete göre pandemide yaş gruplarına göre en yüksek medya kullanımını gençler gerçekleştirmiştir (Statista, 2022). Pandeminin sosyal izolasyon sürecinde gençlerin sokağa çıkamamaları ve okula gidememeleri teknoloji kullanımlarında farklılıklara yol açmıştır. Gençlerin çeşitli amaçlarla internet ortamında daha fazla bulunmalarına ve teknoloji bağımlısı olmalarına neden olmuştur (Karakaya, 2021). Bu ise yüz yüze eğitimde sosyal medya ve teknoloji kullanımına bağlı problem davranışların görülmesine yol açmış olabilir.

Araştırmada öğrencilerin psikolojik sağlamlılığının azaldığını ifade edilmiştir. Psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler tarafından pandemi sürecinde öğrencilerin daha fazla kaygılandıkları, takıntılarının ortaya çıktığı, tütün kullanımlarının arttığı, hassaslaştıkları, depresyon belirtileri gösterdikleri ve yaşamı anlamsız buldukları gözlemlenmiştir. Bir çalışmada pandemi sürecinde genel halkın hızla artan sayıda doğrulanmış vaka ve ölümün bir sonucu olarak psikolojik sorunlar yaşadığı ifade edilmiştir (Naeem vd., 2020). Çin halkı üzerinde Covid-19 salgınının ilk aşamalarında yapılan bir araştırmada salgının psikolojik etkilerinin orta veya şiddetli olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir. 1210 kişiyle yapılan bu çalışmada katılımcıların %16.5'i orta ila şiddetli depresif belirtileri; %28.8'i orta ila şiddetli anksiyete belirtileri ve %8,1'i orta ila şiddetli stres seviyeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğu, pandeminin ilk aşamasında günde 20-24 saatini evde geçirdiğini (%84,7); aile üyelerinin COVID-19'a yakalanmasından endişe duyduklarını (%75,2) ifade etmişlerdir (Wang vd., 2020). Sağlık meslek lisesi öğrencileri ile yapılan nicel bir çalışmada öğrencilerin pandemi sürecinde sevdiklerini kaybetmekten korku ve kaygı duydukları, hayatlarını sorguladıkları, sosyal ve sportif faaliyetleri yapmak istedikleri ve kariyerlerini planlamada bir rehber ihtiyacı duydukları ortaya konulmuştur (Uçkaç, 2020).

Çalışmanın son temasını olan pandemi sürecinde görülen problem davranışları azaltmaya yönelik önerilerle ilgili veriler ise veliler, okul yönetimi, mevzuat ve rehberlik çalışmaları ana başlıkları altında değerlendirilebilir.

Veliler ana başlığında problem davranışları azaltmada velilerin bilinçlendirilmesi, sürece dahil edilmesi ve çalışmaların işbirliği ile yürütülmesi önerileri sunulmuştur. Benzer olarak disiplin sorunlarını önlemeye yönelik eğitim yöneticileri ile yapılan bir çalışmada aile ile işbirliği yapılması bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur (Akar, 2006).

Okul yönetimi ile ilgili ana başlıkta ise disiplin cezaları vermede toleranslı davranılmaması, öğrencilerin her olumsuz davranışına uygun ve yeterli disiplin cezalarının uygulanması, öğrencilere yönelik sosyal ve sportif faaliyetler düzenlenmesi ve problem davranış gösteren öğrencilerin bu faaliyetlerde görevlendirilmesi, okul içinde telefon kullanımının kısıtlanması, teknoloji kullanımının olumsuz etkilerini önlemede ilgili kurumlardan destek alınması önerileri sunulmuştur. Lise öğrencileriyle yapılan nitel bir çalışmada öğrenciler problem davranışları önlemeye yönelik disiplin kuruluna sevk edilme, ceza verilmesi ve daha sıkı disiplin uygulamaları olması önerilerinde bulunmuşlardır (Atıcı & Çekici, 2009). Başka bir çalışmada ise disiplin kurallarının öğrencilere anlatılmasının ve öğrencileri sosyal faaliyetlere yönlendirmenin disiplin suçlarını azaltmada etkisi olduğu ifade edilmiştir (Akar, 2006).

Mevzuat ile ilgili ana başlık altında ortaöğretim kurumları yönetmeliğinde yer alan sınıf geçme, ders saati, ders günleri ve ders programlarının değişmesi, iş başında eğitime ağırlık verilmesi, rehber öğretmen sayısının artması, meslek liselerinde tüm sınıflar için rehberlik saati olması önerileri sunulmuştur. Lisede çalışan öğretmenlerle yapılan nitel bir çalışmada rehberlik saatlerinde problem davranışlarla ilgili daha fazla yapıcı ve olumlu çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir (Atıcı & Çekici, 2009).

Rehberlik çalışmaları kapsamında değerler eğitimine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi ve ergenlik dönemiyle ilgili çalışmaların artırılması önerileri sunulmuştur.

Öneriler

Bu çalışmada psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler tarafında pandemi sürecinde lise öğrencilerinde görülen problem davranışlar değerlendirilmiştir. Bu bölümde elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurularak önerilerde bulunulmuştur.

Pandeminin olumsuz etkisini azaltmada velileri sürece katmak gerekmektedir. Bunun için öncelikle okul ve veli arasındaki işbirliğinin sağlanmasında ya da veliye ulaşmada zorluğa neden olan faktörler araştırılabilir. Velilere yönelik eğitimler düzenlenebilir.

Pandemide bazı öğrenciler ekonomi ya da sağlık gibi konularda kayıp yaşamış olabilir. Bu öğrencilerin tespitine yönelik çalışmalar yapılabilir. Pandeminin olumsuz etkilerini önlemeye yönelik psikoeğitim ve grupla psikolojik danışma çalışmaları düzenlenebilir ve yapılan çalışmanın etkililiği incelenebilir.

Sosyal medya ve teknoloji bağımlılığını önlemeyle ilgili çeşitli yarışmalar ve eğitimler düzenlenebilir. Sosyal medya ve teknoloji bağımlılığına yönelik öğrencilerle nitel çalışmalar yapılabilir.

Problem davranışları azaltmaya yönelik psikoeğitim programları düzenlenebilir ve deneysel çalışmalar yapılabilir.

Bu araştırmanın çalışma grubunu psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenler oluşturmaktadır. Benzer bir nitel çalışma lise öğrencileri, idareciler ve diğer branş öğretmenleri ile yapılabilir.

Çalışma Sivas il merkezindeki liselerde görev yapan psikolojik danışmanlar/rehber öğretmenlerle sınırlıdır. Benzer çalışmalar Türkiye genelinde ve farklı kademelerle yapılabilir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: % 50, 2. Yazar: % 50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Pandemi Sürecinde Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Problem Davranışların Odak Grup Görüşmesi Yöntemiyle Değerlendirilmesi" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 22/03/2022 tarihli, 2022-35 sayılı kararla etik kurul izni alınmıştır.

Kaynakça

Akar, N. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında karşılaşılan disiplin sorunları ve eğitim yöneticilerinin çözüm yaklaşımları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi. <https://gcris.pau.edu.tr/handle/11499/2960>

Akpınar, B. & Özdaş, F. (2013). Lise disiplin sorunlarının sınıf geçme değişkeni açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1365-1376. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22604/241555>

Atıcı, M. & Çekici, F. (2009). Ortaöğretimdeki öğretmen ve öğrencilerin istenmeyen davranışlarla baş etme konusundaki görüşlerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 60(60), 495-522. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10337/126666>

Babaarslan, D. (2021). *İnternet bağımlılığı ve Covid 19 pandemi süreci arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gelişim Üniversitesi. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/3241>

Balci, A. (2020). Covid-19 özelinde salgınların eğitime. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(3), 75-85. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijls/issue/58115/772767>

Ballard, M. E., Rattley, K. T., Fleming, W. C. & Kidder-Ashley, P. (2004). School aggression and dispositional aggression among middle school boys. *RMLE Online*, 27(1), 1-11. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19404476.2004.11658163>

Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve davranış, psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.

- Çokluk, Ö., Yılmaz, K. & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 4(1), 95-107. <https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-8972-1883.pdf>
- Dinler, S. & DüNDAR, H. (2021). Pandemi döneminde sınıf öğretmenlerinin yaşadığı problemler. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 7(2), 112-133. <https://doi.org/10.32570/ijofe.1031859>
- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102. <https://www.tayfundogan.net/wp-content/uploads/2016/09/KisaPsikolojikSaglamlikOlcegi.pdf>
- Gagnon, J. C., Gurel, S. & Barber, B. R. (2017). State-level analysis of school punitive discipline practices in Florida. *Behavioral Disorders*, 42(2), 65-80. <https://doi.org/10.1177/0198742916688652>
- Gibbs, A. (1997). Focus groups. *Social Research Update*, 19(8), 1-8. Erişim adresi: <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU19.html>. İndirme Tarihi: 03.11.2020.
- Gizir, C. A. & Gizir, S. (2020). Lisans öğrencilerinin bakış açısından akademik danışmanlık uygulaması: Bir odak grup çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 1165-1195. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.8s.4c.5m>
- Gülcan, C. (2021). Nitel bir veri toplama aracı: Odak (Focus) grup tekniğinin uygulanışı ve geçerliliği üzerine bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 94-109. <https://dergipark.org.tr/en/pub/meusbd/issue/63193/866942>
- Holt-Lunstad, J. (2017). The potential public health relevance of social isolation and loneliness: Prevalence, epidemiology, and risk factors. *Public Policy & Aging Report*, 27(4), 127-130. <https://doi.org/10.1093/ppar/prx030>
- İkiz, F. E. & Gül, D. (2017). Uyum artırma grup rehberliğinin ergenlerin sosyal kaygı ve duygusal öz-yeterlik düzeylerine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 12(18). <https://web.p.ebscohost.com>
- Karabudak, M.F. (2021). *Pandemi sürecinde ergenlere verilen sosyal destek eğitim programının ergenlerin psikolojik sağlamlık ve stresle baş etme düzeylerine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Karabük Üniversitesi. <http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1325>
- Karakaya, E. N. (2021). *Covid-19 sürecinde eğitimine evde devam eden ortaöğretim öğrencilerinin teknoloji bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi. <http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/1397>
- Karaman, Ö. (2021). Okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri uygulamalarının odak grup görüşmesi yöntemi ile değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(24), 294-307. <https://doi.org/10.38155/ksbd.834247>
- King, N. & Bernstein, G.A. (2001). School refusal in children and adolescents: a review of the past 10 years. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* (40),197- 205. <https://doi.org/10.1097/00004583-200102000-00014>

- Kitzinger, J. (1995). Qualitative research: introducing focus groups. *British Medical Journal*, 311, 299–302. <https://doi.org/10.1136/bmj.311.7000.299>
- Korkmaz, İ. (2003). *İstenmeyen davranışların önlenmesi* (Z. Kaya, Ed). Sınıf yönetimi (s. 289-311) içinde. Pegem A Yayıncılık.
- Krueger, R.A. (1998). *Moderating Focus Group: What need to do during focus group*. Sage Publications.
- Maynard-Tucker, G. (2000). Conducting focus groups in developing countries: Skills training for local bilingual facilitators. *Qualitative Health Research*, 10, 396-511. <https://doi.org/10.1177/104973200129118525>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaöğretim kurumları yönetmeliği* (Yayın no. 30879). https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/13111232_YONETMELYK.pdf
- Naeem, F., Irfan, M., & Javed, A. (2020). Coping with COVID-19: Urgent need for building resilience through cognitive behaviour therapy. *Khyber Med Univ J*, 12(1), 1-3. <https://doi.org/10.35845/kmu.2020.20194>
- Nazlı, K. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları disiplin sorunları, nedenleri ve bu sorunlarla baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zirve Üniversitesi.
- Özer, D. (2011). *Etkili iletişim becerilerinin sosyal ortama uyum sağlamadaki işlevi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi. <https://acikerisim.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/14952/303649.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Öztürk, A. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde bilişim teknolojileri bağımlılığı. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 195-219. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.903612>
- Reimers, F. M. (2021). *Eğitim ve COVID-19: Pandeminin yarattığı şoktan kurtulmak ve daha iyiyi yeniden inşa etmek* (B. E. Onat, Çev.). Aydın Yayınları.
- Ritche, J. & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice*. Sage.
- Statista. (2022, Jun 26). *Coronavirus impact: global in-home media consumption by country 2020* [Internet]. <https://www.statista.com/statistics/1106498/home-media-consumption-coronavirus-world-wide-by-country/>.
- Satoğlu, E. (2008). *Ortaöğretim kurumlarında öğretmenlerin karşılaştıkları disiplin sorunları ve baş etme yolları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Savi Çakır, F. & Uzun, K. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin ergenlerin ve ebeveynlerinin yaşamına yansımaları: Ebeveyn bakış açısından bir değerlendirme. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 12, 161-198. <https://dx.doi.org/10.46872/pj.261>

- Shigemura, J., Ursano, R. J., Morganstein, J. C., Kurosawa, M., & Benedek, D. M. (2020). Public responses to the novel 2019 coronavirus (2019-nCoV) in Japan: Mental health consequences and target populations. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(4), 281. doi: 10.1111/pcn.12988
- Taş, M. A. (2021). Assessment of site selection criteria for medical waste during COVID-19 pandemic. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (28), 63-69. <https://doi.org/10.31590/ejosat.984857>
- Taymaz, H. (1982). *Teftiş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tertemiz, N. (2003). *Sınıf yönetimi ve disiplin* (L. Küçükahmet, Ed.). Sınıf yönetimi. Nobel Yayınları.
- The National Child Traumatic Stress Network (NCTSN). (2010). *Age-related reactions to a traumatic event*. <https://www.nctsn.org/resources/age-related-reactions-traumatic-event>.
- Toytok, E. H. & Yıldırım, M. B. (2018). Meslek liselerinde disiplin sorunları ve nedenleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1759-1778. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.39790-439030>
- Uçkaç, K. (2020). Sağlık meslek lisesi öğrencilerinde Covid-19 pandemi sürecine bağlı uzaktan eğitimin öğrenci duygu ve davranışları üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi*, 3(1), 34-44. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jedihs/issue/59497/804738>
- Uğraş, D. A., Kına, M., Özkan, S. & İlhan, M. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik . *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 1 (Özel Sayı). 29-36. <https://doi.org/10.34084/bshr.715153>
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C.S., & Ho, R.C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17(1729). <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>
- Wössmann, L. (2020). Folgekosten ausbleibenden Lernens: Was wir über die Coronabedingten Schulschließungen aus der Forschung lernen können. *İfo Schnelldienst*, 38-44. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0281779>
- Yakut, S. (2020). Pandemi sürecinin lise öğrencileri üzerindeki psikososyal etkilerinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7, 2334-2347.
- Yaşar, S. (2021). Pandemi sonrası okula uyum sürecine yönelik okul psikolojik danışmanlarının görüşleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 114-127. <https://dergipark.org.tr/en/pub/maunef/issue/68414/1067540>
- Yektaş, Ç. (2020). Ergenlerde pandeminin ruhsal etkileri. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, (1), 13-18. <https://www.researchgate.net/>
- Zhao, Y. (2020). COVID-19 as a catalyst for educational change. *Prospects*, 49(1), 29-33. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11125-020-09477-y>

Extended Abstract

Introduction

The pandemic process has led to various changes and negativities in the personal life, social relations and environmental conditions of the individual. For this reason, the pandemic process may also affect these behaviors in high school students, where problem behaviors are intense. When an incident that disrupts disciplinary rules is detected in schools, the subject of discipline is first reported to psychological counselors/counselors. However, many problems are tried to be solved in the guidance service. The psychological counselor/mentor interviews the student who exhibits problem behaviors. As a result of these interviews, psychological counselors/counselors prepare a report on the personality and social status of the student (Meb, 2019). Thus, psychological counselors/guides obtain detailed information about the causes of behavior.

The aim in the target is to evaluate the effects of the pandemic center high school problem-oriented referrals according to the work development and professional life of school counselors/guides. No similar study was found in the literature review. With the research, this deficiency can be eliminated and support can be provided to the field within the scope of related studies (absenteeism, peer relations, formulation of school discipline policies, etc.) with the evaluation of disciplinary problems experienced during the pandemic process.

Method

In the study, the opinions of school psychological counselors/counselors on the effect of the pandemic process on problem behaviors in schools were revealed with the focus group interview method. Ethics committee approval was obtained before the study. Then, a social media communication group containing the contact information of school psychological counselors/guidance teachers working in state high schools in the city center of Sivas was reached. From here, information was given about the purpose of the research and the conditions of participation. The study group of the research consists of 12 psychological counselors/counselors working in different public high schools, volunteering and working in the same high school for at least three years. Prior to the focus group interview, the participants completed the personal information form containing the voluntary consent form and code names. The interview was conducted and the notes were taken after the interview was edited, the voice recording was transcribed and a transcript was prepared. The content analysis method was used in the analysis of the collected data (Karaman, 2021).

Findings

As a result of the content analysis, the main themes were described as "difficulty in adaptation", "school refusal", "aggression", "use of uncontrolled social media and technology", "decrease in psychological resilience" and "suggestions for coping with problem behaviors". Under the theme of difficulty in adaptation, the sub-themes of "failure to comply with social rules", "lack of communication", "seeing more problems in lower classes" and "failure to comply with clothing rules" were determined. The sub-themes under the theme of refusal of school were determined as 'absenteeism', 'perception of school is a waste of time', 'indifference to the learning process', 'disrupting the order of the course', 'alternative orientation other than formal education', 'desire to earn money through practical means'.

The sub-themes under the theme of aggression were determined as "opposing authority", "conflict with family", "physical aggression" and "verbal aggression". The sub-themes under the main theme of uncontrolled social media and technology were determined as "uncontrolled social media use", "uncontrolled use of technology", "establishing risky virtual friendships", "virtual bullying", "not giving importance to privacy in the virtual

"finding life meaningless", "eating disorder", "obsession with cleanliness", "obsessive thought", "dull expression" and "sensitivity". 4 sub-themes were determined under the main theme of Suggestions in coping with problematic behaviors. These sub-themes were expressed as "parent", "school management", "legislation" and "guidance studies".

Recommendations

In this study, psychological counselors evaluated the problem behaviors seen in high school students during the pandemic process. In this section, suggestions were made considering the results obtained.

Parents should be involved in the process to reduce the negative impact of the pandemic. For this, first of all, the factors that cause difficulties in ensuring cooperation between the school and the parents or in reaching the parents can be investigated. Parent-oriented trainings can be organized.

During the pandemic, some students may have experienced losses in issues such as economy and death. Studies can be conducted to determine these students.

Psychoeducation and group psychological counseling studies can be organized to prevent the negative effects of the pandemic and the effectiveness of the study can be examined.

Preventive work on social media and technology addiction may increase. Qualitative studies can be conducted with students regarding this social media and technology addiction.

Psychoeducation programs can be organized and experimental studies can be conducted to reduce problem behaviors.

The study group of this research consists of school psychological counselors/counselors. A similar qualitative study can be conducted with high school students, administrators and other branch teachers.

The study is limited to school psychological counselors/guidance teachers working in high schools in the city center of Sivas. Similar studies can be carried out across Turkey and at different levels.

